

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

N° 45.

Lördagen den 7 November

1874.

Inbördeskriget i Spanien.

Det är icke vår afsigt att här söka redogöra för de växlande tilldragelserna i den ohyggliga strid som synes höra till Spaniens normala tillstånd, härjar dess mest blomstrande provinser och för hela Europa blifvit en källa, om icke till fruktan för en allmän upplösning, åtminstone till ett djupt och smärtsamt deltagande. Den som vill hafva reda på historien om det carlistiska upprorets växlande segrar och nederlag finner i den dagliga pressen allt hvad han behöfver veta, men om vi icke allt för mycket misstaga oss, är Spanien den rubrik i dess utrikes afdelning som i allmänhet läses med det minsta intresset, då den icke alldeles öfverhoppas. Hvad som ligger oss om hjerat är att söka någon förklaring till det underliga förhållandet att en enskild mans äregerighet, i saknad af hvarje personlig egenkap som kan väcka hänförelse och beundran, förmår att under åratall tillintetgöra det lugn och den ordning hvilka för det olyckliga landet äro en mera befällande nödvändighet än för något annat i vår verldsdel.

Det kan omöjligt vara någon abstrakt kärlek för legitimiteten som der underhåller det borgerliga kriget. Så säga väl carlisterna sjelfva och deras anhängare, men man har icke sett att denna grundsats har stöd i det allmänna tänkesättet hos något af de öfriga europeiska folken, och om allmänt kända förhållanden någonstades kunde skaka den naturliga tillgifvenheten för en inhemsk furste-

ätt, så är det visserligen i Spanien. Vi skola icke här inlåta oss på successionsfrågor, men vi kunna dock icke underlåta att påminna om det manifest som 1827, under Ferdinand VII's lifstid, af ett politiskt parti utfärdades till spanska folket om nödvändigheten att på tronen upphöja hans yngre broder don Carlos. Infantens anhängare, långt ifrån att försvara legitimitetens grundsats, kämpade mot den, då de upphäfdde sig mot landets lagliga konung. Resningen 1827 är den samma som fortsattes 1833 mot Isabella, och som ännu allt jemt fortfar; den fick genom den sista konungens död ett sken af laglighet, som den saknade från början, och som den allt framgent söker bevara; men icke ens den gamla högadeln låter deraf imponera på sig, och ehuru don Carlos lofvar granderne att upprätthålla deras gamla makt och herlighet, stå med två eller tre undantag alla de stora familjerna i det motsatta läget.

Det är sant att okloka åtgärder af styrelsen under tiden arbetat pretendenten i händerna. Den revolution som i slutet af 1872 störtade konung Amadeus var väsentligen aristokratisk. Artilleriets officerare gå och gälla för den mest aristokratiska delen af den spanska armén, och den då varande krigsministern ville påtvinga dem en general, hvilken 700 af dess officerare vägrade att lyda. Större delen bland dem hade ingen ting annat än sin tjenst att lefva af, och i stället för att afvakta Castellar's långsamma

arméreform, tvungos många af dem för att icke svälta ihjel att kasta sig i carlisternas armar, der de funno det bästa mottagande och hastig befordran. Men det var ändå endast ett fåtal, och man citerar ett uttryck af don Carlos, som väl visar att han vet sig hafva massan af den spanska adeln mot sig.

Icke heller representerar carlismen, så som man kunde föreställa sig, företrädesvis religionens sak. Hvarje spanior är af naturen, liksom genom traditioner och uppfostran, uppriktig katolik, och med undantag af några exalterade republikaner hålla sig de mest liberala spaniorer troget fast vid sin gamla tro. Väl spela de baskiska presterna en betydande rol i upproret, de anförda beväpnade skaror, och flere af de mest fruktade *cabecillas* tillhöra det andliga ståndet, men ingen har någonsin föreställt sig att baskernas prester på något sätt representera den katolska renlärigheten, och det öfriga presterskapet i Spanien har, med en värdighet som väcker deltagande, burit de försakelser och den verkliga nöd åt hvilka de hemfallit genom indragningen af kyrkogodsen, utan att derföre gifva något understöd åt carlismen. Icke heller har det påfliga hofvet någonsin uppmuntrat don Carlos' anspråk. Påfven är fadder åt Isabelas son prins Alfonso; hans kända tillgifvenhet för modren har blifvit öfverflyttad på hennes arftagare, och Pius IX har icke ens velat utnämna en fältprest i den carlistiska armén, ehuru mycket några af hans omgifning sökt förmå honom att efterkomma denna pretendentens begäran.

Om således carlisternas parti hvarken kan stödja sig på legitimiteten eller på religionen, så har det lika litet förvärfvat anspråk på en högsinnad patriotism; tvärt om har man alltid sett det begagna landets olyckor eller förlägenhet för att höja upprorsfanan. Så skedde det 1860, då Spanien var i krig med Marocco; hela armén var i Afrika, och aldrig hade ett krigsföretag haft den allmänna meningen på halfön mera för sig: det var liksom en fläkt af ny lifskraft som genomströmmade folket, hvilket tycktes vilja resa sig ur sin sekellånga förnedring. Då passade grefven af Montemolin och hans yngsta bröder don Fernando — den nu varande pretendenten är son af en annan bröder, don Juan — på tillfället att med en handfull soldater landstiga i Catalonien, för att öfverändakasta Isabellas regering. Det eländiga och löjliga företaget var på några timmar

bragt till ett välförtjent slut; endast general Ortega, hvilken don Carlos lyckats bringa på sin sida, blef skjuten, men de båda prinsarne och deras öfriga officerare blefvo benådade. Detta är det enda lifstecken som denne så kallade Carl VI någonsin gifvit ifrån sig; hans brorson, som efter fadrens afsägelse af sina anspråk antagit det stolta namnet Carl VII, har på ett lika ovärdigt sätt begagnat sig af uppresningen på Cuba, hvilken nu fortgår på sjetton året och hotar att slita denna dyrbara koloni från moderlandet. Man trodde sig veta att kommunistupproret i Cartagena förra sommaren hade understöd af carlistpartiet, och med den benägenhet detta parti alltid visat att vända sig fäderneslandets olyckor till godo ligger i denna svåra anklagelse ingen ting orimligt.

Väl påstår don Carlos i sina manifest att det är han som skall återföra ordning, trygghet och välstånd i Spanien, men under tiden står handeln, för att icke tala om de strömmar af blod och de omätliga penningsummor som dessa strider dagligen kosta Spanien och öka den redan förut så tunga offentliga skuldebördan, i flere af landets provinser aldeles stilla. I Catalonien äro 500 fabriker nedlagda; Bilbao, som fordom var så rikt, är fullkomligt ruineradt, ty jerngrufvorna bearbetas icke, och hamnen är tom på fartyg. Utförseln i hela den nordliga delen af landet är hämmad, och de sista årens ymniga skördar kunna icke afyttras utan ligga och förstöras; exempel på grymhet och vandalism förekomma alla dagar; utmärkta arkitektoniska minnesmärken raseras; telegraftrådar afskäras, bryggor sprängas och jernvägar förstöras. En af carlisternas vanligaste bragder är att anfälla jernbanstågen, skjuta på försvarslösa resande, tända eld på stationsbyggnader och vagnar, döda tjänstemännen endast derför att de göra sin skyldighet, och plundra kassorna. Utom de hoppar som utföra verkliga krigsföretag är det andra, icke sällan med prester i spetsen, som endast äro banditer. När de förföljas och besegras, underkasta de sig, lofva bättring och erhålla pardon, för att strax derefter börja aldeles på samma sätt. Okunnighet och vidskepelse gå hand i hand med ett instinktlikt hat mot civilisationen, och den ohyggligaste grymhet uppmuntras af sjelfva chefen. När staden Cuenca plundrades och uppbrändes, var pretendentens bröder, don Alfonso, med sin unga gemål donna Maria

das Neves, åsna vitne till skändligheterna, och då den vördnadsvärde biskopen på stället med sitt presterskap kastade sig midt i striden för att tala tröstens och försoningens ord, samt i religionens namn besvor furstinna att göra ett slut på striden, bemötte hon honom med ett öfvermod och ett trots som från prelatens sida framkallade denna värdiga tillrättavisning: »min furstinna, på detta sätt vinner man inga kransar på jorden, inga segerkransar i evigheten».

Att med kallt blod låta rycka en sårad från sitt dödsläger för att nedskjuta honom, eller att på en gång döda hundratals fångar, sedan man förvarat dem flere månader lefvande, sådant är ingen ting oerhördt i carlisternas krigskonst, och fastän äfven regeringspartiet har en eller annan grymhet på sitt samvete, har det aldrig under det nu varande kriget utöfvat sådana repressalier som dess motståndare. Vi skola icke uppräknade de handlingar af hämdlystnad som äro i hvars mans minne: vi påminna endast om den ordre som befälhafvande generalen i Biscaya uti don Carlos' namn aflät till embetsmännen i sin provins: omedelbart efter mottagandet af denna skrifvelse skall ni tillfångataga alla de innebyggare i kuststräckan af edert distrikt som tillhöra regeringspartiet, och underrätta fångarne, att för hvarje kanonskott som de fientliga örlogsfartygen lossa mot städerna och byarne på kusten skall en af dessa fångar efter lott uttagas och dödas. Om vi icke misstaga oss, var det straxt efter erhållen kunskap om denna befallning, som de första främmande regeringarna officiellt erkände styrelsen i Madrid och derigenom gifvo denna en moralisk öfvervigt som torde blifva afgörande för krigets utgång.

Det republikanska partiet, som kom till makten i början af förra året, har ett drygt ansvar för den försvarslöshet hvari det bragte landet, i det att folket smektes med löften om konskriptionens afskaffande och hela arméns indragning. Det senare kunde icke ske, emedan carlisterna stodo i Catalonien, men man gjorde åtminstone allt möjligt till att förstöra all krigstukt. Underliga saker berättas derom, till exempel huru en general, som hvarken saknade karakter eller mod, och som sedermera föll för en fientlig kula, på sina soldaters befallning steg af hästen och nödgades marschera till fots, eller huru en öfverste som försökte upprätthålla disciplinen

blef dödad af sina egna soldater, utan att de skyldige på ett helt års tid blefvo straffade. Det är lätt att begripa hvart ett sådant system måste leda. När carlisterna kommo i sigte, förklarade de att de icke ville gå emot fienden, derföre att han hade så långskjutande gevär, utan lade sig ned på väggkanten och bortsköto 15- eller 20,000 patroner, hvarefter hvardera armén drog sina färde, och den officiella tidningen i Madrid berättade att en slagtning egt rum på det eller det stället, utan alla döda eller sårade. På detta sätt gick det hela sommaren igenom, och carlisterna hade god tid att förstärka, öfva och organisera sig.

Det är bekant att carlismen har sitt stamhåll i de norra och vestra delarne af landet, eller de så kallade baskiska provinserna, bland en befolkning som är mycket olik det öfriga Spaniens, och hvars naturliga äfventyrsanda blifvit underhållen af en orimlig tullagstiftning, hvilken gör lurenrejeriet lika ärofullt som inbringande. Det är icke svårt att här samla några tusen lättingar, som ingen ting hafva att förlora, men under en företagsam chef mycket att vinna. En sådan tropp, anförd af den bekanta presten Santa-Cruz, genomströfvade landet i alla riktningar, utan att styrelsen i Madrid gjorde något till att hindra det. Fribytarne tvungo de fredliga landtmännen att följa sig, och en disciplin af helt annat slag än republikanernas afskar all tanke på att desertera. På detta sätt rycktes oupphörligt nya massor med i rörelsen, till dess att hela kommuner stodo under vapen. Det är sålunda som don Carlos lyckats att få en armé till stånd, och man kan endast förundra sig att han icke förra sommaren tagade rakt på den oförsvarade hufvudstaden. Hade pretendenten kunnat besluta sig för ett sådant dristigt steg, och hade han på samma gång gjort sig känd för någorlunda menskliga eller förnuftiga tänkesätt, är det icke omöjligt att han i detta ögonblick varit landets erkände konung.

Det är äfven andra förhållanden som göra de baskiska provinserna till en lämplig utgångspunkt för ett inbördes krig. Detta lilla folk, som uppgår till föga mer än en half million, har från urminnes tider utgjort ett samhälle för sig, genom språk, seder och lefnadssätt vidt skildt från det öfriga Spanien. Läget och beskaffenheten af deras land gynnar deras isolering; de hafva inom

sig sjelfva allt hvad de behöfva, en bördig jord, yppiga skogar och en stor rikedom på alla mineralrikets alster. De äro ett tapert, härdadt och lidelsefullt släkte, bland hvilket den gamla iberiska sjelfhämnden ännu är vid fullt lif. Hvarje familj som en gång i tidernas lopp förlorat en medlem i striden mot de spanska konungarnes centralisationssträfvanden, till försvar för landets egna urgamla lagar och friheter, tror sig hafva en enskild förolämpning att hämnas. Mot den moderna konstitutionalismen hafva dessa bonde-republiker städse kämpat med den yttersta förbittring; efter konung Ferdinand VII:s död slöto de sig till den äldre don Carlos, i hvilken de trodde sig hafva funnit en beskyddare för sina gamla fri- och rättigheter, och Navarra jemte de tre baskiska provinserna Biscaya, Guipuzcoa och Alava utgjorde den egentliga härden för det då varande carlistiska upproret. Genom fördraget i Vergara 1839 underkastade de sig den konstitutionella regeringen ochingo behålla en del af sina privilegier, men förlorade de öfriga, och denna förlust hafva de aldrig kunnat smälta.

Hvad som är kvar af den baskiska sjelfstyrelsen eller de så kallade *fueros* är väsentligen följande. De äro fria från kon-skription och all direkt beskattning. Några af de gamla indirekta skatterna finnas icke mer, och de öfriga upptagas på ett helt annat sätt än i det öfriga Spanien. Civilgu-vernörens befogenhet är ganska inskränkt, och hela den inre förvaltningen ligger i händerna på ett provinsråd, hvars medlemmar väljas efter något olika grunder i de särskilda provinserna. Dessa råd äro suveräna församlingar; de utse inom sig en verkställande nämnd, hvars medlemmar kallas *diputados forales*, till skilnad från de deputerade i riksförsamlingen, *diputados a cortes*. Denna förvaltningsform är urgammal, utomordentlig billig och fungerar särdeles väl, säkerheten till lif och egendom är fullständig, brott ytterst sällsynta, vägarne talrika och väl underhållna, åkerbruk och handtverk blomstrande; man kan väl förstå att baskerne älska sin patriarkaliska författning och frukta för alla ingrepp i den samma. De båda förnämsta af dessa privilegier, friheten från direkta skatter och befrielsen från krigstjänst, äro i sjelfva verket oförenliga med ett ordnad samhälls, emedan de öfriga delarne af riket derigenom så mycket hårdare betungas, och ändå tänker ingen människa i Spa-

nien på att afskaffa dem; ja sjelfva den eljest så radikala revolutionen 1868 lemnade dem orörda. Navarra förlorade 1840 största delen af sina provinsiella friheter, och man kan förstå att detta gamla konungarikets in-nebyggare äro missnöjde. Baskerne deremot hafva ingen anledning att beklaga sig öfver sitt öde, och de borde vara tacksamme mot en styrelse som lemnat dem i fredligt åtnjutande af deras flesta förmoner.

En anonym författare i *Revue des deux Mondes* för den 1 oktober, hvilken vi i det föregående till en del följt, lägger ansvaret för baskernas resning i främsta rummet på jordegarna, hvilkas skyldighet det borde vara att upplysa och leda den öfriga befolkningen. Denna klass har här liksom i Irland den elaka vanan att icke vistas hemma utan i främmande länder förtära sina inkomster. I ett land der säkerheten till person och egendom är så fullständig har absenteismen ingen ursäkt. Jordegarna hafva i allmänhet liberala åsigt, och om de vistades på sina egendomar året om, eller åtminstone några månader, skulle detta motvåga presternas inflytande, hvilka nu hafva hela den sociala makten i sina händer. Mellan jordegare och arrendatorer råder det bästa förhållande: bland de senare efterträder sonen sin fader genom otaliga generationer till baka, liksom bland de förre. Folkets uppfostran är utmärkt i förhållande till det öfriga Spaniens, och en upplyst jordegare skulle icke hafva någon svårighet att göra sig hörd. I de baskiska provinserna äro alla människor adelsmän, och det råder på grund deraf en jemnlighet de särskilda klasserna emellan, hvori endast vissa familjers högre ålder gör något afbrott. De som under flere århundraden varit i besittning af sin egendom och innehaft offentliga befattningar räknas för de förnämste, och ända till den sista tiden hafva deras medlemmar icke undandragit sig att utan ersättning sköta de uppdrag hvilka genom val blifvit åt dem anförtrödda. Någon stor rikedom finnes icke hos denna aristokrati, som är anspråkslös i smak, vanor och lefnadssätt. I förra tider vistades godsherrarne hemma och stodo i ständig beröring med bönderna så väl som med presterskapet. Deraf kom allmän trefnad och belåtenhet; ingenstädes var en sådan enighet mellan de olika samhällsklasserna som i de baskiska provinserna.

Men omärkbart hade en stor förändring

inträdt. I vår tid flytta alla som kunna till städerna; så gick det äfven här. De som egde tillräcklig förmögenhet för att lefva i Madrid flyttade dit; de öfrige valde hufvudstaden i provinsen eller någon af de mindre, så att efter hand stodo de flesta adelsresidensen på landet öfvergifna. På samma gång antog fiendligheten mellan städerna och landsbygden betänkliga dimensioner. Under den sista belägringen af Bilbao lupo bönderna med sockenpresten i spetsen för att se på bombardementet och branden, såsom till ett skådespel, och denna hatfulla sinnesstämning är icke svår att förklara. Så länge de naturliga hufvudmännen för landtbefolkningen bodde bland den samma, voro landsbygderna herrar öfver valen och kunde för städerna diktera sina *diputados*, d. v. s. medlemmar i provinsråden och den verkställande myndigheten. Valen gingo i allmänhet lugnt och stilla för sig. Dess utom voro städerna svagt befolkade och icke på långt när så rika som i våra dagar. Sedan den tiden har den rörliga förmögenheten hos städernas innevånare betydligt tillväxt, under det att värdet af jordegendomen förblifvit i det närmaste oförändrad; men ännu värre för landsbygden var det, att deras representanter uppslukades af städerna, der de snart förlorade all betydenhet. I följd af valförfattningen bibehöllo landsbygderna ännu sin öfvervigt och genomdrefvo sina kandidater, men de gingo allt mindre försonligt till väga, och valen föllo företrädesvis på sådana egendoms-herrar som utmärkt sig genom fiendlighet mot de nya männen och de nya idéerna. Å sin sida började städernas innevånare, i den mån deras rikedom tillväxte, att mindre tåligen fördraga landsbygdernas öfvervigt och höja sin röst mot *fueros*, hvilket var att röra vid böndernas ömtåligaste sträng. Presterna, som genom egendomsegarnes frånvaro vunnit ökad inflytande, begagnade sig skickligt af dessa misshälligheter samt uppblåste hatet och hämdkänslan till full läga.

Det baskiska presterskapet har en ojemförligt bättre ställning än det spanska; det har fått behålla kyrkogodsen och tionden, och har dess utom ett årligt anslag af provinsialregeringen. Man kan då undra hvilken anledning dessa prester hafva att underblåsa resningen. Skälet torde vara att söka deri att sedan 1868 års revolution hafva många af de större städernas innevånare velat visa sig liberala genom att anfälla reli-

gionen, profanera kyrkorna och misshandla presterna. Det baskiska presterskapet hade icke tillräcklig upplysning att afvakta den naturliga reaktionen, utan de trodde sig skyldige att uppträda såsom den kränkta religionens kämpar. A andra sidan var tronen tom, och detta sammanträffande verkade ytterligare till den öfvertygelse att konungadömet är det enda möjliga värdet mot socialism, religionslöshet och fullständig samhällsupplösning. De liberala monarkisterna kunde ingen ting uträtta, Isabella II:s återkomst hade blifvit omöjlig, och hennes son, prins af Asturien, var ännu ett barn; det baskiska presterskapet kastade sig under sådana omständigheter i armarne på det enda monarkiska parti som för tillfället gaf några lifstecken. Carlismen hade för öfrigt djupa rötter i landet: de gamla sockenpresterna hade tagit parti för Montemolin och hade ingen ting emot att å nyo spela en rol under hans sonson, under det att de yngre, som blifvit ordinerade i Rom, all den stund Spanien i följd af brytningen med påfven var utan biskopar, hade mottagit vissa politiska föreställningar af ultramontanerna. För öfrigt har ju carlismen uppträdt såsom den enda sanna trons försvarare, uppmuntrat pilgrims-väsendet och all slags fanatism, och sålunda på mer än en väg drifvit de baskiska presterna till att predika det heliga kriget mot sitt eget fädernesland.

Bönderna följde halft frivilligt, halft tvungne. Det fans ännu bland dem enstaka carlister af gamla stammen, men något starkt parti utgjorde de icke, och nyss efter revolutionen 1868 skulle de snarare hafva rest sig för Alfonso XII än för don Carlos, emedan ett återställande af den äldre grenen mera tilltalade deras politiska och religiösa föreställningssätt, men äfven de slöto sig till pretendenten i saknad af en annan monarkisk och nationel fana. Under de båda sista åren hafva bönderna slagits för honom med ett mod och en uthållighet värda en bättre sak, men nu längta de efter fred och vilja komma hem till sig igen. Utan den jemna välmåga som herskar i de tre provinserna skulle, med de oerhörda skatter som don Carlos nödgas pålägga sina vänner, deras tillgångar hafva för länge sedan varit uttömda.

Ett osvikligt tecken till denna längtan efter fred är utvandringen. När öfverbefolkningen blir för stor, utvandra baskerna till Södra Amerika; under inga omständigheter

vilja de slå sig ner i Spanien, ehuru der finnas lika god odlingsmark som i nya världen, men de vilja icke försaka sina *fueros*, och de finna lifvet i Brasilien mer öfverensstämmande med sin smak än lifvet i de spanska provinserna. Under dessa båda år har utvandringen oerhördt tilltagit, och alla unga män som kunna komma undan stjåla sig öfver Atlantiska hafvet. Carlisterne å sin sida lägga tunga böter på de utflyttades anhörige och misshandla dem för öfrigt på många sätt. Efter upphäfvandet af Bilbao's belägring förrådde sig allmän nedstämdhet i soldaternas leder, och general Elio måste utfärda en dagordre hvari med ståndrätt hotades hvar och en som talte hopplöst om carlisternas ställning. Efter den tappra general Concha's död växte modet åter för ett ögonblick, men det skulle endast behövas någon fortfarande framgång för regeringspartiet till att stäcka det å nyo.

Näst efter de baskiska provinserna är Catalonien det förnämsta stamhället för upproret, och fiendligheterna hafva här oafbrutet fortgått sedan 1872. Befolkningen är här tätare och den industriella utvecklingen lifvigare än i någon annan del af landet, de stora fabriksstäderna äro liberalt sinnade, till och med socialister, men den bergiga och glesare befolkade delen af landsbygden står under presternas välde och beherskas af rebellerna.

Den catalanska befolkningen är djerf, tapper och förslagen, städse färdig att göra hufvudstaden all möjlig förtret, och den beräknar alltid att af dessa resningar skörda någon direkt eller indirekt fördel. För att skydda sin industri pålägger man de öfriga landsdelarne enorma tulltaxor och drifver sedan en storartad smugling med engelska varor, som gå och gälla för landets egna produkter. Också äro catalanerne af de öfriga spaniernerne lika hatade som baskerne. Som alla de stora städerna äro i det liberala partiets händer, har kriget en annan karakter än i Biscaya; carlisterne göra från landsbygden ett och annat ströftåg mot städerna, medan regeringstropparne söka att skydda dem och vaka öfver kommunikationernas upprätthållande. På samma sätt föres kriget i det gamla konungariket Valencia och en del af Arragonien.

Den författare vi här i hufvudsaken följa, och under hvars tre stjernor vi högligen misstänka att hertigen af Montpensier gömmer sig,

gör sig mycken möda att vederlägga föreställningen om de carlistiska generalernas duglighet. Så länge Concha lefde var han dem alla oändligt öfverlägsen. Hans motståndare vid Bilbao, general Elio, är en upprorsveteran, som allt sedan 1840 varit med i alla carlistiska resningar; tillfångatagen jemte grefven af Montemolin, vid dennes sista resningsförsök, benådades han till lifvet. Elio skildras såsom gammal och beqväm; också bytte han kort efter Bilbao's befrielse sin befälhafvareplats mot en diplomatisk beskickning och efterträddes af Dorregaray, en ung och äregirig man, som under fälttåget i Marocco var kapten för ett kompani beväpnade galérslafvar och efter återkomsten från ett militäriskt befäl på Cuba 1865 öfvergick till carlisterna; han har såsom bekant nyligen blifvit afsatt från sitt befäl och är för närvarande internerad i Frankrike. Kamarillaväsendet regerar i det carlistiska lägret ännu värre än på den motsatta sidan, intriger och stämplingar äro ständigt å bane, och det är redan mycket, om en chef hela tre månader har den så kallade monarkens förtroende. Någon verklig krigskonst kan icke utbildas hos en guerilla-armé, som opererar genom öfverrumplingar, utan någon bestämd plan. Valdespina är kanske den hederligaste; han har slutit sig till pretendenten af verklig öfvertygelse, men han saknar militära kunskaper liksom Lizzaragua, hvilken eljest skulle vara fruktansvärd. Vinalet, don Carlos' nu varande utrikesminister, har ingen annan märkvärdighet än att han såsom sjöofficer satte bort två örlogsfartyg utanför Cuba. Zaballs, förut kapten vid de påfliga zuaverne, och Tristany Fernando, hvilken började sin bana som anförare för ett band af calabresiska friskaror under Frans II, hafva framför Puycerda förlorat det lilla militära anseende de hunnit förvärfva.

Det är emellertid en person som skulle kunna göra carlismen farlig, om också icke föra honom till en fullständig seger, och det är Cabrera. Denna man har under tre generationer tagit en så betydande del i de carlistiska upprorsförsöken, att vi tro oss böra med några ord påminna om hans förnämsta lefnadshändelser. Han är född 1810 och egnade sig i ungdomen åt teologiska studier, men då don Carlos efter Ferdinand VII:s död höjde upprorsfanan, uppgaf han alla tankar på det andliga ståndet och uppträdde med ens såsom en fruktansvärd guerillahöfding.

Af naturen kraftfull, hämdgirig och grym, stegrades hans blodtörst, då general Mina till hämd för hans gräsliga bragder hade låtit tillfångataga och skjuta hans gamla moder. En gång såg han sin armé nästan tillintetgjord och var sjelf svårt sårad, men efter några månader hade han på nytt samlat en här af 10,000 man, och tillfogade åter Cristinos betydande nederlag. För andra gången slagen, och sjelf sårad, syntes han snart på nytt i fält, frantog drottningens parti flere fasta plaster och understödde don Carlos på hans tåg mot Madrid. Till belöning därför blef han af den senare utnämnd till grefve af Morella samt generalguvernör öfver Arragonien, Valencia och Murcia. Då det mot slutet af 1839 började gå illa för don Carlos, tänkte Cabrera, som öfver hufvud vårdade sig mer om de katolska intressena än om pretendentens person, att på egen hand fortsätta motståndet, men fann sig nödgad att i medlet af 1840 med sina officerare flykta öfver till Frankrike. Här blef han mer och mer oense med don Carlos' omgifning, till dess att denne omsider ett par år derefter formligen afsatte honom från hans generalvärdighet i den carlistiska armén. Sedan don Carlos 1845 afsagt sig sina anspråk på spanska kronan till förmon för grefven af Montemolin, följde Cabrera den senare till England, emedan han hoppades att engelska regeringen skulle taga pretendentens parti i anledning af de så kallade spanska giftermålen. Han föranledde några enstaka resningar i Catalonien, Valencia och Arragonien, men den spanska befolkningen förhöll sig i allmänhet stilla. Efter 1848 års revolution höjde han i egen person den carlistiska fanan, men måste i början af följande året efter en förlorad träffning på nytt söka tillflykt i Frankrike, hvarifrån han efter några månader begaf sig till London, der han gifte sig med en rik engelska och derigenom fick medel att befördra sina planer. År 1860 understödde han general Ortega's upprorsförsök men undgick genom sin klokhet ledarens öde. Han är en af de få som förblifvit trogne allt igenom, och äfven efter fördraget i Vergara försmädde han att begagna sig af den allmänna amnestien. Hans vistelse i England, der han genom sitt äktenskap intog en betydande ställning, hade inverkat på hans åsichter och gifvit dem en liberal riktning, och när carlistpartiet 1870 samlades i Schweiz för att rådslå om hvad som var att göra, satte sig

Cabrera emot flertalets planer och afstyrkte ett nytt borgerligt krig. Han vann dock ingen uppmärksamhet och återvände till England; nu visar honom hela partiet ett djupt förakt, och don Carlos har i bref som blifvit offentliggjorda öppet stämplat honom såsom en rebell. Emellertid synes det vara otvivelaktigt, att don Carlos flere gånger öppnat underhandlingar med den gamle guerillachefen, ehuru denne alltid uppställt oantagliga vilkor för sitt biträde. Med honom har den carlistiska saken förlorat den mest erfarne af sina generaler.

Anmärkningsvärdt är att bland Spaniens 48 provinser är det endast 7 som omfattat den carlistiska rörelsen: 41 hafva förblifvit ordningens sak trogna, och detta är betecknande i ett land der *pronunciamientos* af gammalt höra till ordningen för dagen. De konstitutionella idéerna hafva vunnit fast fot hos massan af befolkningen, under det carlismen med alla sina löften om ordning och frihet ändock representerar en förgångentid, och framför allt saknar den skicklighet i affärsförvaltningen som är så väl behöflig för det utblottade landet. Ehuru pretendentens armé för närvarande räknar icke mindre än 70,000 man under fanorna, har det varit omöjligt för honom att sätta sig i besittning af en enda större stad, och äfven om en slump genom motståndarnes oenighet upphöjde honom på tronen, skulle hans välde knappast kunna bibehålla sig en vecka. Det har utgjort en anledning till förvåning, att han funnit ekonomiska utvägar till att så länge underhålla sin armé. Man bör likväl komma i hog, att carlisterne äro herrar öfver alla tullarne och hela nordgränsen, och som importen är temligen liflig, äro dessa inkomster betydliga. Vi hafva i det föregående antydtt på den starka beskattning don Carlos pålägger sina anhängare — 15 francs i månaden för en gård som betalar 250 fr. i årligt arrende, utom alla direkta pålagor af inqvartering o. s. v. I den franska delen af Navarra, der don Carlos' gemål, en ättling i rätt nedstigande linie från Henrik IV, håller hus, är carlismen populär, och vi hafva sett uppgifvas i någon resebeskrifning, vi minnas nu icke hvilken, att kapitalister och småborgare i Béarn med nöje låna pretendenten penningar mot löfte att erhålla hans ordnar, när han en gång kommer till väldet. Många handelshus både i Frankrike, England och Tyskland finna sin vinst i kriget, genom de be-

tydliga affärer de göra på vapenleveranser. Huru vida don Carlos har något direkt understöd från Amerika, våga vi icke afgöra, men det synes icke otroligt, då man känner nordamerikanernes hunger efter Cuba och vet att hvarje nederlag som träffar regeringen i Madrid bidrager att lossa det band som förenar Antillernas perla med moderlandet.

I Spanien hör det inbördes kriget snart sagdt till ordningen för dagen, och denna bedröfliga vana gör utan tvifvel sitt till för att förlänga det sorgliga tillståndet. Så länge general Concha var vid lif visste innevävarne i Madrid knappast att det var krig i de norra provinserna; sedan han stupade har det låtit känna sig, men nu vilja de som understödja regeringen hafva slut derpå med ens, och drifva på en forcerad krigföring för hvilken den unga konskriberade armén icke är mogen. Den författare vi hafva framför oss anser derföre att metoden måste förän-

dras, öppna fältslag undvikas, och de öfvade soldaterna småningom vänjas vid fältlifvet. Denna passiva krigföring har sina stora ekonomiska olägenheter, men de äro icke öfvervinnerliga, sedan landet nu mera fått en ordnad och af främmande makter erkänd regering.

Om Preussens förhållande till Serrano's regering, som satt hela den europeiska pressen så många myror i hufvudet, och som särdeles väckt de franska statsmännens bekymp, hafva vi här icke anledning att yttra oss. Det vore illa, om misstanken att furst Bismarck på den pyreneiska halfön stämplrar mot Frankrike skulle störa den vänskap mellan de latinska racerna som är så nödvändig för det södra Europas fred. Något sådant synes icke heller vara att befara, sedan franska regeringen nu mera håller ett skarpare öga än förut på företeelserna vid sin södra gräns, och ett välvilligare förhållande synes hafva inträdt mellan de båda regeringarna.

Liten bokrevy.

Svenska språkets Lagar. Kritisk afhandling af Johan Er. Rydqvist. Femte bandet. Stockholm. O. H. Klemming. 1874. Pris 5 kronor.

Hr Rydqvist har i detta band hunnit fram till den afdelning af sitt arbete som afhandlar ordbildningen, eller egentligen att tala sammansättningen, ty afledningsformerna äro jemförelsevis hastigt affärdade, men läran om sammansättningen erbjuder i öfverensstämmelse med arbetets hela plan ett ojemförligt större intresse för undersökningen. Betydelsen af hr Rydqvists stora verk kan i få ord sammanfattas så, att han söndertagit och rensat vårt språkmaskineri, som genom nötning, stötar, fukt och dålig behandling af alla slag fått många af sina finaste delar dels sönderbrutna och klumpigt ersatta, dels angripna af rost och erg eller på annat sätt orenade. Om det en gång skulle falla någon in att språket är ett konstverk, som förtjenar behandlas med konstnärlig insigt, men icke en rotväliska, god nog att förmedla varubytet i det dagliga lifvet, skall han, innan han försöker att ännu en gång stifta lag och regel för språkbruket, gå till Rydqvist för att så att säga »se huru det sutit». Vi hafva nyligen uttalat vår åsigt att en sådan tid måste komma, då icke längre hvar och en

för sig tillskapar åt sig ett språk och en stil, efter egna hugskott eller endast af en slump, så som det faller sig. Då uppstår behovet att lära känna ordens och uttryckens ursprungliga former, för att kunna utvälja det brukbara och bortkasta det felaktiga, för att riktigt gå framåt i somliga fall och göra en riktig återgång i andra. Till en sådan sofring lemna Svenska språkets Lagar en ovärderlig vägledning.

Böcker af detta slag kunna naturligtvis icke påräkna en stor krets af läsare, men för detta arbete borde den likväl kunna vara något större än den är. Saken är den att sjelfva uppställningen skrämmer: man uppslår på måfå en sida eller två, finner långa förteckningar på ord eller former, och man tror att boken egentligen är afsedd att begagnas som ett lexikon. Men om man gör något våld på sig och tvingar sig att med uppmärksamhet genomläsa några sidor i sammanhang, finner man snart sitt misstag och upptäcker nästan på hvarje rad nya och högst intressanta förhållanden. Vi kunna här endast anföra några få exempel. I folkspråket hör man ännu en skilnad mellan de båda adverbiala komparativen *längre* och *längre*: det förra nytjas lika regelbundet om tid som

det senare om rum; det förra afledes af adverbet *länge*, det senare af den adverbiala adjektivformen *långt*. Hvem har icke någon gång undrat på ett så besynnerligt ord som *barnmorska*? Man tänker på morska och all ting annat än det verkliga, ett diminutiv af moder, som har sin analogi i människa, ännu här och der hos allmogen i högtidigare stil uttaladt med hårdt k-ljud. Ett praktiskt intresse för dagen har frågan om sammanskrifning eller särskild skrifning af vissa ordgrupper; man finner hos nyare författare ofta skrifvet »i fråga sätta», »till rätta ställa» o. s. v.; någon gång träffar man till och med »genom skåda». Detta bruk finner sin fulla häfd i det äldre språket: man har icke blott »genom stungen», »genom borrad», utan äfven »genom skär», »genom rädd», och man har således full anledning att särskiljande skriva äfven »genom god», »genom beskedlig», i stället för att sammandraga dessa ord i ett enda. Såsom minnen af tyskans intrång på vårt modersmål hafva vi ännu i vår kurialstil »allernådigst» i stället för alla nådigst (nådigaste af alla), men äfven i det vanliga språket förekomma tyska former der vi minst vänta dem, såsom *rosengård*, *rosenblad*, *köpenkap*, *furstendöme*, *ögonbryn*, *öronbigt*, *nejonöga* (på tyska *neunauge*, för de 7 gälppningarna, hvilka till samman med de två verkliga ögonen utgöra 9 ögonlika fördjupningar). Att nu reagera mot dessa främmande former på *en* och *on* lärer väl vara för sent, men åtminstone borde man kunna undvika sådana tyska genitiv som »bilderbok», »ständerförsamling», »berlinerblätt», »wienerexposition» o. s. v.

Vi måste denna gång nöja oss med dessa få och flyktiga antydningar. Författaren har i år firat sitt silfverbröllop med Svenska språkets Lagar; måtte det förunnas honom ännu många år, till att föra det stora arbetet vidare.

Jordfynd från Värends förhistoriska tid. Ett bidrag till Sveriges antiqvariska topografi. Af dr J. A. Wittloch. Första bataljonsläkare, korr. ledamot af kongl. Vitt. Hist. och Antiqvitetsakademien. Med 1 karta och 13 plancher. Stockholm 1874. P. A. Norstedt & Söner. Pris 4 kr.

Vi hafva börjat denna litteraturofversigt med det grundligaste och lärdaste arbete som utkommit sedan vår sista bokrevy; vi fortsätta den med det vackraste. Om det med rätt kan

sägas till rekommendation för en bok, att den »utgör en prydnad för salonsbordet», så är detta i hög grad händelsen med Jordfynd från Varend; dess plancher äro utmärkt vackra och innehålla äfven några mindre vanliga föremål, såsom t. ex. gjutförmarna för bronssaker, sägar, saxar och andra redskap, hvaraf det synes vara ovedersägligt att sådana artiklar af ett ganska fulländadt arbete verkligen förfärdigades i Sverige. Att detta konstnärligt bildade folk invandrat längs vattendragen från Blekinge, framgår med mycken säkerhet så väl af likheten mellan Värends- och Blekingefynden, som af kartan öfver fyndorterna, hvilken är nästan alldeles tom för hela den mot Kalmar län gränsande halfvan af Varend. En annan hittills för nordnen okänd antiqviteter är stenyxor med borrhålstapparna ännu quarsittande, följaktligen ett halffärdigt fabrikat, hvaraf endast antiqvitetsamlingen i Wien och fynden vid pålbyggnaderna i de schweiziska sjöarne hafva att uppvisa motsvarigheter. Operationen lärer väl i de flesta fall hafva egt rum genom drillning med flinta eller en träpinne i förening med sand och vatten, men de i Varend funna borrhapparna — en dylik förvaras i statens museum — härröra från borrhoring med en ihålig bencylinder. Bland andra Värendsfynd anteckna vi några högst praktfulla bronsfibulor, hvilka ännu i dag skulle kunna med fördel bäras som damebrocher och alldeles icke äro för stora, samt en ytterst väl arbetad bronsnål.

Dr Wittlochs arbete utgör till sin litterära del egentligen ett föredrag som hölls vid Svenska fornminnesföreningens årssammankomst i Vexjö 1870, och det sluter sig såsom arkeologisk ortbeskrifning värdigt till den förtjenstfulla kulturskildring som hr Hyltén-Cavallius under titel »Varend och Virdarne» lemnat öfver samma minnesrika nejd. Dr Wittloch berör endast i förbigående och med lätt hand några kontroverspunkter, såsom om feniciernas vistelse i Skandinavien och vägen för lappfolkets invandring. Sitt förnämsta intresse, hvarigenom det också är viktigast för det arkeologiska studiet, har det såsom ett nästan fullständigt fyndreperitorium; det är ett anmärkningsvärdt att se, huru den statistiska metoden gjort sig så godt som outhärlig äfven inom den arkeologiska vetenskapens område.

Ur vår tids forskning. Populära skildringar utgifna af prof. Axel Key och dr Gust. Retzius, 8. Folkens tro om sina döda af dr Hans Hildebrand. Stockholm 1874. Klemmings antiqvariat. Pris 2 kr. 50 öre.

Detta arbete sönderfaller, när man närmare ser på saken, i två mycket heterogena beståndsdelar, nemligen författarens egen skildring af de nordiska folkens sätt att behandla sina afidne och någon tysk framställning af ämnet i allmänhet, hvilken senare i värde och tillförlitlighet ingalunda kan jämföras med den förra. När man citerar Platos lära om andeverlden, tager det sig något underligt ut att lösrycka ett par rader ur Phædo men icke nämna ett ord om den utförliga skildringen i slutet af Gorgias, eller att lemna en half bild af den egyptiska själadomen, som icke ger den ringaste antydning om andejury, hvilken dock är en sådan hufvudsak och så betecknande för hela den fornegyptiska världsåskådningen. Hvad som säges om enkoförbränningen i Indien beror på ett mycket komiskt misstag. Rigveda innehåller nemligen intet förbud mot sjelfva saken, men den innehåller deremot en bestämd föreskrift att enkan skall gå främst (*agrê*) i liktåget. Af detta ord hafva senare tiders brahmaner genom en lätt förfalskning gjort *agnê*, i elden, och så har denna ohyggliga sed uppkommit genom ett simpelt kastknep. En författare som afhandlar ett så stort ämne som folkens tro om sina döde borde ej vara okunnig här om och ännu mindre på felgreppet bygga långa filosofiska argumentationer.

De första grunderna af den politiska ekonomien, lättfattligt framställda af George Henry Smith. Fri bearbetning från engelskan af Claes Westman, vice häradshöfding, öfverlärare i närings- och kreditförfattningar vid Slöjdskolan i Stockholm. Stockholm 1874. Jos. Seligmanns förlag. Pris 1 kr. Den politiske Økonomis Begreber. Fjorten Forelesninger, holdte ved Universitetet i Efteraaret 1873 samt et Foredrag om Befolkningen, holdt i Studenterforeningen i Februar 1874 af N. C. Frederiksen. Kjöbenhavn. Wilhelm Priors Forlag. 1874. Pris 2 kr. 50 öre.

Båda dessa skrifter äro hvar i sitt slag värdefulla och välkomna tillägg till vår torftiga ekonomiska litteratur. Denna förra är, såsom titeln visar, helt och hållet elementär. Sedan några år meddelas uti Slöjdskolan i Stockholm en kortfattad undervisningskurs i närings- och kreditförfattningar, som enligt läroplanen skall inledas med en framställning af några bland den politiska ekonomiens huf-

vudsanningar. Det visade sig snart att detta läroämne af lärjungarne omfattades med synnerlig förkärlek, och läraren sökte göra undervisningen så fruktbärande som möjligt genom att lemna eleverna tillfälle till anteckning under föredragen, för hvilkas innehåll de i början af den näst följande lektionen fingo redogöra. Snart visade sig emellertid behovet af en egen lärobok, och utgifvaren synes hafva gjort ett ganska lyckligt val af det lilla engelska original som han sjelfständigt bearbetat. Boken innehåller i 19 korta kapitel det viktigaste som man behöfver veta om betydelsen af de menliga behoven, om samhället, om arbetet, dess fördelning och samverkan, bytet och bytesmedlen, de särskilda klasserna af producenter, läran om krediten och bankväsendet, värdets beroende på förhållandet mellan tillgång och efterfrågan, maskiner, arbetslöner, befolkning, skydd och täflan, samt slutligen några korta reflektioner om fattigdom och rikedom. Framställningen är enkel och behaglig och har ingen ting som påminner om en blott skolbok. För skol- och sockenbibliotek lämpar den sig i synnerhet väl, och den förtjenar att vinna en vidsträckt spridning bland alla samhällsklasser.

Den danska författarens arbete är såsom akademisk föreläsningkurs naturligtvis mera kritiskt anlagd, utan att derföre på något vis vara svärfattligt för läsare af vanlig bildning. Men författaren ser sitt ämne ur en högre synpunkt, och då t. ex. den engelska skriftställaren betraktar kriget endast såsom en oförsvarlig förstöring af produktif kapital, erinrar professor Frederiksen ganska befogadt, att den politiska ekonomien blott är en liten del af den sociala vetenskapen, som har till uppgift att belysa en särskild sida af det menliga samhället. Hans undersökning af några bland de mest debatterade punkterna i denna vetenskap, såsom om jordrätten och pennningens egenskap af kapital, är skarpsynt och sjelfständig. Det lilla föredraget om befolkningen behandlar på ett spirituellt sätt den qvistiga frågan, om vi böra önska att så många eller så få människor som möjligt måtte komma i världen, och redogör i kort- och långt för de viktigaste moderna tänkares åsikter i detta grannliga ämne. Sjelf ger han det bästa svar som efter vår tanke låter sig gifvas på frågan, nemligen att den alls icke låter besvara sig genom någon allmän sats: hvarje individ måste i detta afseende dömma

för sig sjelf, och vetenskapen får inskränka sig till att gifva en upplysning och vägledning, som kan vara rätt nyttig, men som icke får diktera lag för den enskildes samvete.

Några ord till den svenska arbetaren under dagens glansperiod i vår tids mest brännande fråga: arbetarefrågan. Göteborg. J. A. Granberg 1874. Pris 30 öre.

Det måste bero på någon tillfällighet att denna lilla förträffliga skrift icke blifvit mera uppmärksamrad af den stora pressen; de sunda och riktiga åsikter som deri innehållas få ett ökad värde genom den personliga erfarenhet som tydligen förräder sig i framställningen, ty vi kunna nemligen knappast misstaga oss på att vi här hafva en verklig arbetare framför oss. Hufvudtanken är att fästa arbetsklassens uppmärksamhet derpå att de nu varande gynnsamma konjunkturena icke kunna länge fortvara, samt att den ekonomiska brytning som nyligen beredt och fortfarande bereder de större staterna bekymmer snart måste nalkas äfven våra kuster. Gerna, säger författaren, må arbetaren begagna det fria aftalets rätt att betinga sig en god betalning för ett godt och ärligt arbete, men han måste dervid vara synnerligen varsam och icke ställa sina anspråk på inkomst så högt, att han når den gräns der arbetsgifvaren ser sig ur stånd att använda hans krafter eller måste göra det med förlust, ty då »kan det lätt hända att han tager brödet ur munnen på de sina, och rifver en och annan flik ur sin egen drägt». Det gifves visserligen arbetsherrar med samlad förmögenhet, som i hopp om bättre tider kunna till en viss tid öka sitt förlag och drifva sina affärer med förlust inom någon kort begränsad period; detta låter sig dock icke göra öfver en viss gräns, och den gifna följden blir då att arbetaren afskedas. »Men icke mindre fara för arbetaren ligger och deruti att han genom öfverdrifna anspråk hindrar nya arbetsgifvare att träda inom skranket bland det antal som kan blifva afnämmande af arbetarens krafter. För arbetaren är det alltid bättre att flere arbetsgifvare finnas som söka honom, än om ett fåtal arbetsgifvare skola sökas af en mängd arbetare. Genom att fördrifva de små arbetsgifvarne ur deras verksamhet blir arbetaren slutligen beroende af ett fåtal som vilja använda honom, och den slutliga följden blir då ett ar-

betarens beroende af helt få arbetsgifvande personer.» Man kan knappast träffa en bättre tänkt och klarare uttryckt varning mot oöfrensamma arbetsinställningar. Författaren har väl reda på de senaste ekonomiska tilldragelserna i andra länder, särdeles England och Nordamerika, och hans eget resonnement är väl understödt genom skickligt valda exempel.

Nationalmuseum. Bidrag till tafvelgalleriets historia. Af Fredrik Sander, amanuens vid nationalmusei konstafdelning. III. Konung Gustaf Adolf. Den Martelliska tafvelsamlingen, dess inköp och införlifvande i kungl. Museum. Stockholm. Samson & Wallin 1874. Pris 2 kr. 50 öre.

Detta häfte börjar liksom de föregående med en inledning, som egentligen är ett *hors-d'oeuvre*, denna gång en kort och väl skriven framställning af målarkonstens historia, förtydligad genom ett och annat träsnitt. Sjelfva hufvudinnehållet angifves af titeln: det är en utförlig historia om det martelliska tafvelköpet, temligen skandalös för båda parterna i transaktionen, jemte en mängd bilagor af bref och kataloger öfver tafforna. Sjelfva affären har blifvit vidlyftigt refererad i en daglig tidning, och vi behöfva följaktligen icke dervid uppehålla oss. Med så mycket större intresse motse vi det följande 4:de och sista häfte hvilket lærer vara att vänta före årets utgång, och som skall innehålla de återstående bidragen till tafvelgalleriets historia intill närvarande tid. Hr Sander har genom detta arbete, en högst värdefull vägledning vid besöken i vårt vackra nationalmuseum, väsentligen ökat de förtjenster han inlagt om bestämmandet och ordnandet af sjelfva tafforna.

Om religionens, vishetens och dygdens begrepp samt deras förhållande till hvarandra. Af Christopher Jakob Boström. (Det latinska originalet, jemte svensk öfversättning af Leonard Bygdén, docent i filosofi. Upsala 1874. E. Edqvist. Pris 2 kronor.

Då den boströmska filosofien allt jemt utgör sjelfva kärnan i den filosofiska undervisningen vid våra universitet, var det icke för tidigt att sjelfva hufvudskriften för systemet en gång framlades i svensk drägt. Det är sant, hvad öfversättaren också anmärker, att Boström, när denna afhandling 1841 utgafs såsom specimen för lärostolen i praktisk filosofi vid Upsala universitet, då ännu icke fullt utarbetat sitt system, samt att åtskilliga icke övigtiga punkter sedermera blifvit förändrade

eller modifierade; men principerna finnas här, och de ligga så mycket klarare i dagen, som skriften ursprungligen är affattad på latin, och framställningen följaktligen icke är bunden vid den vanliga skolterminologien. Boström var nemligen en fulländad mästare i behandlingen af det latinska språket, och i stilistiskt afseende kan efter vår tanke ingen af hans få svenska uppsatser mäta sig med denna. Vi se icke heller att den svenska redaktionen förlorat något derpå att, såsom öfversättaren redligt bekänner, »många vändningar och satser hafva sitt egentliga fäste i det latinska uttrycket, hvarföre de ock i viss mon äro öfversättliga». När en skolastisk terminologi någon längre tid varit i bruk, är det nyttigt att stundom försöka hjälpa sig fram den förutan; naturligtvis är denna terminologi dock icke alldeles främmande för den latinska texten, på hvilken den i viss grad återverkat, så skickligt än Boström behandlade romarspråket. Ehuru vi hysa något tvifvel derom att den boströmska verldsåskådningen tillfredsställer vår tids hela spekulativa behof, kan det icke falla oss in att neka att systemet är en förträfflig skola, både för dess genomskinliga tankereda och dess etiska renhet. Öfversättaren har, så vidt vi kunna dömma, gjort sin sak väl, och detta tillägg till vår fattiga filosofiska litteratur är följaktligen ingalunda att förkasta.

Af Norges nyere Historie. Grev Sandel's Statholderskab 1818—1827. Af Yngvar Nielsen. Kristiania. Mallings 1874.

Brödrarikets historia såsom sjelfständig stat är ännu så ung, att denne författare, såsom han sjelf tillkännagifver i sitt företal, är den första norska man som försökt att lemna en sammanhängande redogörelse för någon längre tidrymd af Norges öden sedan 1815, utan att sjelf hafva deltagit i de skildrade tilldragelserna, och litteraturen är icke större än att den kunnat temligen i sin helhet begagnas för detta arbete. Hr Nielsen är ingen obekant man för svenska läsare; han har i två omgångar utgifvit officiella handlingar från grefve Essens ståthållarskap, och han har för afsigt att snart framlägga nya upplysningar, sannolikt viktiga, om grefve Mörnens. Han har haft tillgång till Carl Johans egenhändiga korrespondens med grefve Sandels och den senares *rappports*, sådana de finnas införda i Sandels' kopiebok, äfven som

några bref från Sandels till prins Oscars dåvarande hofmarskalk, grefve Posse. Af dessa urkunder i förening med storthingshandlingar och brochurer, samt några enskilda anteckningar af samtida personer, har författaren vetat att sammanställa en högst läsvärd historia om den period han behandlar. Vi kunna i denna korta anmälan icke ingå i några enskildheter af det myckna verkligt nya som denna bok innehåller; vi måste inskränka oss till att uttala vår lifliga tillfredsställelse öfver det varma erkännande som från norsk hand kommit de svenska statsmännen till del hvilka under den behandlade perioden på något sätt ingrepp i Norges öden. Särdeles framstår Carl Johans bild vacker och tilltalande, äfven i hans originella uppfattning af ett konstitutionellt statsskick och hans stundom egendomliga förslag för dess utveckling. Att han i grunden uppriktigt älskade folkfriheten, liksom de nationer han kallades att styra, lider intet tvifvel, äfven när han i sitt kabinett gjorde utkast till de beslut som borde fattas af representationerna eller deras delegationer. Grefve Sandels framstår allt igenom i en ganska vacker dager.

»Loven». Fortelling fra en Finmarksfjord af Konrad Dahl. Kristiania, Cammermeyer 1874.

Hufvudförtjensten af denna lilla novell, hvilken kan gälla såsom en typ för en hel klass af dylika, är en stark och sund realism, som verkar uppfriskande vid sidan af de sensationsstycken hvilka äro den förnämsta tillgången för följetonsafdelningen i flertalet af våra tidningar. Då vi tala om naturtrohet, så vidt den kan bedömmas af en som sjelf icke sett Finmarkens fjordar, böra vi kanske så godt först som sist upplysa våra läsare att den »Løve» som gifvit boken dess titel icke är något afrikanskt odjur utan en fredlig ångbåt, den första som plöjer den aflägsna fjordens vatten. Det är en stor mångfald af karakterer som röra sig mot den imponerande förgrunden af det nordländska landskapet, fiskarebefolkningen på stället, storfolket, bestående af länsmannen och handelsmannen, det bildade samhället, representeradt af den unga läkaren, som med sin hustru just anländer från Kristiania, och dertill skutskeppare från ryska Finland m. fl. I en sådan omgifning har man alltid något att lära.

E. A. Wetterberghs (Onkel Adams) samlade skrifter. Tionde delen. Samvetet eller Simon Sellners rikedomar. Stockholm, F. & G. Beijer 1874. Pris 3 kronor.

I jämförelse med den ofantliga produktiviteteten på skönlitteraturens område hos våra närmaste grannar är tystnaden hos oss själfva i ögonen fallande. I afvaktan på något nytt omtryckes det gamla, Almqvist, fru Carlén och Wetterbergh. Den betydliga afsättning som dessa nya upplagor lära hafva bevisar att läslusten icke är förminskad, om än smaken undergått vissa förändringar. Att Onkel Adams skildringar ännu kunna läsas med nöje, länge sedan en väsentlig omskapning föregått i de samhällsförhållanden af hvilka detta starkt tendentiösa författarskap hemtade sina hufvudmotiv, är ett icke dåligt intyg på deras konstnärliga och sedliga värde. Hans typer — ty karakterstecknare i egentlig mening har han aldrig varit — förefalla kanske nu mera litet gammalmodiga, men den fromma, människovänliga andan är alltid ung, och stilen har en renhet som väl kan gälla yngre och mera fantasibegåfvade skriftställare till föredöme. Det är förmodligen icke bristen på skickliga pennor eller vaken iakttagelseförmåga som gör att romanskrifveriet för tillfället ligger nere, utan snarare det skenbara stilleståndet i vår sociala utveckling. De olika klassernas sammansmältning föregår långsamt och regelbundet, såsom en väl ordnad mat-smältning. För att någon ny och mäktigt gripande diktform skall uppkomma fordras nya sociala företeelser, som troligen icke skola uteblifva; att de låta vänta på sig är icke någon olycka.

Utflygter i naturen och hvardagslivet af E. A. Rossmässler. På svenska utgifven af Carl Hartman. Med i texten intryckta träsnitt. Örebro, Abr. Bohlin, 1874. Pris 5 kronor.

Poesien och inbillningskraften, som är dess driffjeder, behöfva lyckligtvis icke vara sysslösa derföre att romantillverkningen för en tid hvilat: derpå har den bok som nu ligger framför oss gifvit ett öfvertygande bevis. I en af de små uppsatser som detta arbete innehåller, kallad Poesi och Naturkunskap, berättas huru Schiller, som nyss dikat »Ibykos' tranor», skickade sitt poem till Goethe för att höra hans omdöme. Denne svarade bland annat, att tranorna såsom flyttfoglar borde uppträda i en stark tropp och icke i några få enstaka exemplar: de förekomma såsom ett

naturfenomen, jemte solen och andra företeelser. Gripen af sanningen i denna fina anmärkning svarade honom Schiller: »jag har vid detta tillfälle åter rätt kännbart fått erfara, huru mycket en levande kunskap behöfves äfven i dikten. För mig voro tranorna bekanta endast från några taflor, och bristen på levande åskådning gjorde att jag här förbisåg den vackra användning till hvilken detta naturfenomen egnar sig.» Poesi och natur äro oskiljaktiga, och naturkunskapen uppträder förmedlande mellan dem båda. En naturforskare, säger författaren i slutet på samma stycke, som icke betraktar naturen med skaldens öga, utan endast såsom föremål för vägning och mätning, förtjenar den förebräelse Schiller uttalat i den vackra dikten Greklands Gudar. Rossmässler har i detta yttrande karakteriserat sig själf: han var på en gång naturforskare och skald, och om också hans rika fantasi fick uppträda i en underordnad egenskap, för att göra naturföreteelserna fattliga för de stora massorna, åt hvilkas upplysning och förädling han egnade sitt lif, var den poetiska formen hos honom icke något löst påhäng utan ett fullt och sant uttryck af hans personlighet. Han var skald och vetenskapsman på samma gång; derföre äro hans uppsatser lika fängslande som lärorika. Namnet Rossmässler torde vara alldeles obekant för större delen af våra läsare. Liksom Asbjörnsen var han på samma gång naturforskare och skriftställare för folket. Icke det minst intressanta i boken är hans egen korta biografi, sådan den är inrymd i den svenska utgifvarens förord. Han var hvad engelsmännen kalla en själfgjord man, hade på egen hand fått slå sig fram genom världen, börjat studera teologi men kända hela sitt sinne upptaget af naturvetenskaperna, blef vid ovanligt unga år utnämnd till professor vid den berömda skogsakademien i Tharand, men afsatt för sitt deltagande i de revolutionära rörelserna 1848, och hade sedan dess egnat hela sin återstående lefnad dels åt vetenskapliga forskningar, dels och i synnerhet åt sitt själfvalda kall att genom skrifter och muntliga föredrag inverka bildande och förädlande på folket. Några af de här meddelade uppsatserna hafva form af noveller, naturligtvis endast formen, ty afsigten var att framdraga och bringa till medvetande några särskilda sociala eller naturvetenskapliga företeelser. Andra äro små täcka monografier, såsom Växternas grönska, Stärkelsen, Veden,

Växa stenarne? Huru och efter hvilken plan bygger snäckan sitt skal? Åter en annan afdelning innehåller små skildringar, Ett litet sandkorns irrfärder, Våren är kommen, Två vandringar ut i det fria, En resdag i Södra Spanien m. fl. Det fins ännu andra rubriker, Om naturforskning för barnens skull, Vädjanden till hjerta och förstånd, Ur hvardagslivet, och Humboldt's minne. Formen för framställningen är således omvexlingsrik, nästan i det oändliga. Stilen är enkel och behaglig, qvick utan tillgjordhet och fullkomligt fri från den bombast som allt för ofta vidlåder tyska framställningar af denna art. Det är en lycka för en bok af detta slag att hafva råkat i händerna på en sådan öfersättare som lektor Hartman, sjelf icke blott framstående vetenskapsman och läroboksförfattare på naturvetenskapernas område, utan äfven en sällsynt god stilist; hans öfersättning af Hartvigs »Gud uppenbarad i naturen eller skapelseplanens enhet» hör till det bästa som den populärt naturvetenskapliga litteraturen i vårt land har att uppvisa.

Populär geologi (jemte mineralogi). En framställning af jordytans sammansättning, bildning och fortfarande omgestaltning, med afseende särskildt fästadt vid svenska förhållanden. Af Edvard Erdmann, geolog vid Sveriges geologiska undersökning. Med 65 träsnitt. Stockholm, 1874. P. A. Norstedt & Söner. Pris 1 krona 75 öre.

Denna lilla bok torde i främsta rummet kunna betraktas såsom bihang och förklaring till författarens nyligen utgifna geologiska väggtäflor (pris jemte geologien 10 kr.), men, som den är uppställd i hufvudsaklig öfverensstämmelse med 1871 års skolkommissions betänkande, synes den vara afsedd att begagnas äfven till lärobok vid elementarläroverken och de tekniska skolorna. Den bör derutöfver äfven kunna tjena till ledning vid enskilda studier för de många som nu för tiden önska på egen hand förvärfva sig någon insigt i geologi. Förmodligen är det för dessas skull som författaren undvikit att begagna de kemiska beteckningarna. Så vidt vi efter ett hastigt genomseende kunna dömma, är uppställningen redig, definitionerna tydliga och språket enkelt. Författaren har med riktig takt undvikit att försöka fälla utslag i omtvistade punkter af vetenskapen, t. ex. om granitens bildning, men deremot lemnat några kortfattade upplysningar om de spektroskopiska arbetena. Den paleontologiska delen är

kanke nog knapphändig, men torde dock vara tillräcklig för det lilla som af detta slag förekommer i vårt fädernesland.

Franska nordarméns fälttåg 1870—71. Af Axel Rappe. Med två bilagor och fyra kartor. Stockholm. J. Haggström 1874. Pris 3 kr.

Det har icke varit någon brist på skildringar, till en del af högt krigsvetenskapligt värde, öfver detta stora fälttåg, och vi hafva i våra periodiska redogörelser för Svenska militärlitteraturföreningens talrika förlagsartiklar haft tillfälle att nämna flere, hvilkas utgifvande ännu fortgår. Detta nya arbete har likväl den särskilda märkvärdigheten att dess författare personligt deltog i kampen, och hans arbete kan på visst sätt betraktas såsom en officiel redogörelse af en svensk officer, som med sina förmäns tillåtelse, och, om vi icke misstaga oss, med något understöd af offentliga medel, befann sig på krigsplatsen. Hans skildring omfattar den franska nordarméns organisation, sammansättning och stridsställning, striderna nyss före och efter slaget vid Amiens, upprättandet af en flygande kår, intagandet af Quentin och Ham samt fältslaget vid Pont-Noyelles, belägringen af Péronne och slaget vid Bapaume med efterföljande strider, samt slutligen slaget vid Saint-Quentin och franska arméns reträtt till Cambrai. Att författaren, i stället för att gifva en följd af skizzer, personliga äfventyr och causerier, lemnat en enkel krigshistorisk redogörelse, sådan den blifvit nedskrifven på stället, omedelbart efter händelserna, deri har han såsom det synes oss handlat fullkomligt riktigt. Tillräckligt många belletteristiska pennor hafva kastat sig öfver denna tragedi, och den akt deraf i hvilken författaren deltagit är i sig sjelf af så spännande intresse att den icke behöfver ytterligare utstoffas. Den tid är förbi då en armé efter Runebergs vackra uttryck fryser, svälter och segrar tillika. Den franska nordarmén både frös och svält, och det kunde icke begäras att den under sådana omständigheter skulle slås lika bra som den med alla sina behof försedda fienden, men denna lilla armé visar, i synnerhet under krigets sista skifte, en kraft och en spänstighet som väcker beundran, och man har åtminstone här den tillfredsställelsen att slippa förarga sig öfver den högsta befälhafvarens oförmåga.

Geografisk-statistisk atlas öfver Sverige, 3. Dal och södra Vestergötland, Elfsborgs län i Carlstads, Göteborgs och Skara stift jemte vägmarta. Efter topografiska karteverket jemte offentliga handlingar och enskilda uppgifter författad af dr J. M. Larsson. Stockholm, Hiertas förlagsexpedition 1874. Pris 2 kr.

Det går icke fort att erhålla en fullständig provinsatlas, i fall det någonsin inträffar, sedan utgifvandet af Topografiska kårens länskartor synes vara för obestämd tid inställt. Det är derföre rätt väl att hr Larsson fortsätter sina vackra och ganska praktiskt inrättade kartblad. Utom det första numret, som innehåller Skåne och Blekinge, har hans företag hittills varit inskränkt till de län som redan ega kartor af Topografiska kåren, men han lofvar oss för den närmaste framtiden ett blad som utom Vestmanland skall innefatta södra Dalarne och Gestrikland.

Orla Lehmann's Efterladte Skrifter. Udgivne af Carl Plo og. Fjerde del. Kjøbenhavn. Gyldendalske Boghandel 1874.

Detta band, som slutar samlingen af den ryktbare patriotens efterlemnade skrifter, innehåller åtskilliga festtal, föredrag och minnesteckningar, bland andra ett tal som hölls på Stockholms börs den 29 juni 1866, under ganska egendomliga omständigheter. Det var den gången som Sveriges folk erinrades att det icke till evig tid kunde lefva af sina lagrar från Trettiåriga kriget, och att Norge icke längre kan känna sig tillfreds med den »Bygdepolitik» hvartill det hittills resignerat sig. Mera intressar oss den vackra och

värdiga minnesteckningen af Anton Martin Schweigaard, och det genom sin upprymda och mäterliga persiflage utmärkta föredraget i den danske Folkeforening, kalladt Det gamle Mellemværende mellem Dansk og Tydsk. Vi skulle icke våga gå i borgen för räkningens absoluta riktighet, men oändligt roligt är den uppgjord.

Bret Harte. Koncetrerade romaner. Öfversättning, Stockholm. Centraltryckeriet 1874. Pris 75 öre.

De sju romanungar som innehållas i detta lilla häfte hafva, om vi icke misstaga oss, samtliga varit synliga i en veckotidning, men man kan rätt väl läsa om dem i en bok: de taga så liten tid att den längsta knappast behöfver mer än tio minuter. Det måste vara förfärligt för en Wilkie Collins eller en miss Braddon eller en mrs Wood att spegla sina litterära personligheter i en sådan brännspegel, men obeskrifligt roligt är det för andra menniskor att se på, och ganska helsosamt för den litterära smaken. Bret Harte behöfver tio små glesa sidor för att på ett uttömmande sätt karakterisera lika många delar af Victor Hugo's *Misérables*, och sju mikroskopiska kapitel, af hvilka det sista räknar fem ord utom titeln, för att gifva en dräplig analys af Michelet's *La femme*. Man kan tycka litet synd om den högst aktningsvärda och hyggliga *Jane Eyre*, som blifvit nog obarmhertigt omskapad i miss Mix, men det fins en god portion sanning äfven i denna tillintetgörande kritik. Skada att öfversättningen är så usel.

Blick på pressen.

Ett ämne af allmännare intresse har under de båda sista veckorna varit föremål för pressens behandling, nemligen de konstitutionella följder som anses skola uppkomma genom en afskrifning af grundskatterna samt rustnings- och roteringsbesvären. Vi skola här så mycket mindre inlåta oss på hufvudfrågan, som vi hafva för afsigt att i vårt nästa nummer göra den till föremål för en särskild uppsats; endast några pikanta utlåtanden som en eller annan samtida låtit falla skola vi här upptaga till några ögonblicks betraktande.

I en ledande artikel för i måndags yttrar *Dagens Nyheter* angående hr kammarrådet Andersons betänkande om sättet och vilkoren

för grundskatternas samt rustnings- och roteringsbesvärens afskrifning sin förvåning deröfver, att betänkandets författare förutsatt nödvändigheten af den blifvande härordningens befästade genom en grundlagsbestämelse, motsvarande hvad nu i § 80 Regeringsformen är stadgad för indelningsverket. Tidningen menar att detta ämne icke bort vidröras »af en underordnad embetsman, åt hvilken man förmodat att blott en utredning af det, om vi så få uttrycka oss, mekaniska sättet för afskrifningens fullgörande, och möjligen äfven af de nya skatteförhållanden som då skulle uppstå, blifvit anförtrödd». Detta vidrörande måste således hafva skett på uppdrag

af regeringen, hvilken saken af vår samtida förmodas ligga »mycket djupt om hjertat». Redan förut har tidningen uttalat sin åsigt att fordringen å regeringens sida på ett sådant stadgande innehåller »ett alldeles obefogadt misstroende mot riksdagen». »Af den samma vill synas såsom om regeringen ansåge riksdagen såsom en omyndig korporation, hvilken hvarken fattade att landet behöfde ett väl ordnad försvar eller intresserade sig för ävägbringandet af ett sådant, eller ville åtaga sig de därför nödiga uppoffringarna. Blott om den tredskande riksdagen genom ett högtidligt grundlagsstadgande förbundest på ett visst sätt ordna försvaret, kunde regeringen lugnas i afseende på sina faderliga omsorger för detta viktiga måls nående». Vår samtida »förefalla dylika fordringar af den verkställande makten, af *tjenaren* som folket aflönar för att ombesörja vissa dess gemensamma angelägenheter, nästan öfverdrifna»; han finner det mera i sin ordning att *riksdagen* fordrade vissa garantier för arméanslagens riktiga användande, för att inga misstag skola begås i afseende på organisationen, och framför allt att stridskrafterna i farans stund rätt ledas samt icke genom de anförandes oskicklighet förstöras. Det upprepas med eftertryck att regeringen endast är en minoritet af *statstjenare*, att det är *folket* som skall försvaras, samt att folket representeras af riksdagen.

Mot denna uppfattning har *Nya Dagligt Allehanda* afgifvit en ganska skarp protest, hvori erinras att Andra kammaren — som väl i parentes sagdt icke har något emot att få sägas representera svenska folket — själf vid förra riksdagen utan ringaste invändning antog den garanti som då föreslogs af regeringen. En sådan garanti behöfver icke heller innebära något misstroende mot riksdagen, utan *tjenaren* endast att fasthålla hvad grundlagen redan stadgar. Mot *Dagens Nyheter*s försök att ställa regeringen såsom en aflönad tjänare under det allsmäktiga folket erinras, att våra grundlagar ingen ting känna om ett sådant maktförhållande: »de veta icke af någon tjänande regering, lika litet som någon regerande riksdag. Vår regeringsform ställer konung och riksdag såsom tvenne lika berättigade makter till inbördes bevakning, till inbördes återhåll», men vet icke af något riksdagens husbondevälde öfver regeringen, såsom förhållandet var under frihetstiden.»

Det är icke rätt klokt af den radikala

pressen att tala allt för mycket om tjänsteförhållanden; de betalda folkrepresentanterna äro ju också ingen ting annat än det suveräna folkets aflönade tjänare, hvilka ej hafva rätt att tänka eller vilja något hvartill de icke af sina husbönder emottagit befallning, och själfva tidningsskrifvaren måste nedstiga till rangen af sina läsares slaf, som har sin betalning derföre att han tänker och talar just så som hans höge herre vill, men alldeles ingen ting annat. Det förra kunde gå för sig, så länge det lyckades den hemvändande folkrepresentanten att få ihop folkmöten och gifva de der tillstådeskomna den föreställningen att ombudet handlat uteslutande efter deras vilja, men nu, då folkmötesmaskineriet synes vara obrukbart, har ju folk-tjenaren, riksdagsmannen, ingen möjlighet att erfara folkets befallningar, maktkällan är uttorkad, och han bör således hvarken kunna tala eller votera. Hvad den senare åter angår, så torde det nog inträffa att han verkligen tar sina befallningar från det håll som föreställer sig representera folket, men det hör till ovanligheterna att han själf talar om det.

Dagens Nyheter säger att § 80 R. F. »egentligen afsett och afser ett skydd för riksdagen och det bakom stående folket, att regeringen ej tillåter sig några öfvergrepp i afseende på indelningsverkets börda». Detta är sant och framgår tydligt af paragrafens slutord. Märkvärdigt är emellertid att 1809 års bondestånd ville hafva just denna slutmening utelemnad, »helst den kan anses lägga ett olämpligt band på antagandet af en ny rotering, som framdeles kan finnas nödig och billig». Konstitutionsutskottet erinrade deremot, att om en sådan rotering behöfdes, kunde den åstadkommas genom konungens och ständernas sammanstående beslut, hvaremot paragrafen »lemnad en säkerhet emot alla i annan ordning vidtagande anstalter till en ny eller förökad rotering, en säkerhet, den respektive riksstånden sannolikt ej ville förlora».

Innehåll:

	Sid.
Inbördeskriget i Spanien	705.
Liten Bokrevy	712.
Blick på pressen	719.

Stockholm.

tryckt hos A. L. Normans Boktryckeri-Aktiebolag, 1874.